

Krachtfiguren uitingen van animisme in Afrika

Anders dan iemand die nooit in Afrika is geweest zou verwachten, en hoewel grote delen van Afrika Islamitisch zijn, is het animisme er springlevend en treft men de uitingen ervan alom aan.

In het animisme is alles 'begeesterd'. Mensen, dieren, bomen, rotsen, rivieren ..., ze beschikken allemaal over een kleinere of grotere hoeveelheid 'animo' of geesten-eigenschappen. Die worden hen door de goden toegekend via de tussenkomst van geesten en kunnen invloed hebben op alles wat zich in de natuur afspeelt, dus ook op de mensen die er leven.

© The Trustees of the British Museum

De geesten bevinden zich in een soort niemandsland, ergens tussen de goden en de wereld in. Een deel van hun kracht doolt er vrij rond, een ander deel is gebonden aan al het materiële en immateriële op aarde. Dit deel is voor de mens bereikbaar en er kan onder bepaalde voorwaarden een beroep op worden gedaan. De mens kan de hulp van de geesten invoeren en deze kunnen dan bemiddelen tussen mensen en goden.

Het resultaat van die bemiddeling kan gebeurtenissen beïnvloeden. Op die manier kunnen rampen of ziekten worden afgewend, kan de toekomst voorspeld worden, de vruchtbaarheid van de vrouwen en de oogst worden verzekerd, de uitvoering van contracten worden veilig gesteld, of bescherming worden afgesmeekt voor allerlei initiatieven, zoals jacht of oorlog. Het niet naleven van de afspraken wordt met onheil, ziekte en dood bestraft.

Krachtbeeld in de vorm van een tweekoppige, uit hout gesneden hond, een nkisi kozo.

Offerplaats in een dorp in Burkina Faso. Foto Justus Houthuesen, 2018

Contact via een medium

Mensen kunnen niet rechtstreeks communiceren met geesten. Ze hebben daarvoor een medium nodig. Zeer dikwijls worden de zielen van overleden voorouders als tussenpersonen ingeschakeld. Om het communiceren makkelijker te laten verlopen is het handig als er dichtbij of in het dorp een ontmoetingskanaal is, waar dit kan gebeuren. Daarom zijn altaren en offerplaatsen gecreëerd. Eenvoudige offerplaatsen bestaan bijvoorbeeld uit een figuur van klei, een steen, een boom waarin speciale eigenschappen werden vermoed, een tak die door de bliksem was afgerukt, een totemdier van de clan enz.

Beelden

Soms worden menselijke of dierlijke figuren gemaakt, waarin een geest kan leven. Na het vervaardigen worden deze beelden van spirituele kracht voorzien door een *nganga* - meervoud *banganga* - (genezer, voorspeller en tussenpersoon tussen geesten en mensen).

Telkens wanneer het nodig is, wordt de geest 'gewekt' en wordt zijn tussenkomst gevraagd. Daarvoor zijn uitgebreide rituelen vastgelegd.

De beelden zijn onder te verdelen in zogenaamde portretfiguren en krachtfiguren.

Portretfiguren zijn beelden van voorouders of goden. Zij hebben geen spiritueel geladen stof. Aan een portretfiguur kunnen gunsten gevraagd worden, net zoals aan een heiligenbeeld bij het katholieke geloof.

Een krachtfiguur (*nkisi*, *nkishi*, *mikisi* – meerv. *minkisi*, *zinkisi*) is wel voorzien van spiritueel geladen stof. Dit kan een relik zijn of aarde uit het graf van een machtig persoon. De substantie representeert dan de geest van de overledene. Soms bestaat de substantie uit andere materialen, zoals houtskool, paddenstoelen, de poot van een vogel, witte klei of mineralen. De substantie kan spiritueel geladen worden door, begeleid met een speciaal ritueel, een offer te brengen.

De *nganga* kan met behulp van een *nkisi* de kracht van een geest inzetten als bescherming tegen het kwaad, bij voorspellende rituelen, als remedie tegen kwalen en bij het zoeken naar oplossingen voor problemen.

Nkisi

Een *nkisi* is een prestigieus en kostbaar beeld en komt bij veel animistische volken voor. Het bezit van een *nkisi* en de faam die van zo'n object uitgaat, kan vergeleken worden met het geloof en de trots die een gemeenschap voelt, die in het bezit is van een schrijn waarin

de relikwieën van een bekende heilige bewaard wordt. Te denken is aan de relikverering zoals die plaatsvindt in het rooms-katholieke en oosters-orthodoxe christendom, maar ook in het hindoeïsme en het boeddhisme.

Metalen voorwerpen

In sommige gevallen wordt er tijdens een ceremonie door de nganga een metalen voorwerp in de nkisi geslagen. Metaal heeft traditioneel een sterke symbolische betekenis. Het verenigt vuur en water, en is verbonden met de bliksem en de krachten uit de geestenwereld. Het inslaan van een metalen voorwerp heeft tot doel de geest te doen ontwaken en soms om hem boos te maken, zodat hij zijn taak goed vervult. De metalen voorwerpen - spijkers, lemmeten van messen, metalen ringen, etc. - zijn getuigenissen van gedane oproepen tot hulp of van de gemaakte afspraken.

Er worden twee typen spijkerbeelden onderscheiden, die van de beneden- en die van de bovenwereld.

De beelden van de benedenwereld zijn geassocieerd met aarde, rivieren, meren en poelen; die van de bovenwereld met lucht, regen en onweer. De boven-nkisi hebben te maken met mannelijkheid, geweld en gewelddadige krachten. Dergelijke nkisi worden gebruikt om de orde te handhaven, recht te spreken en verdragen te sluiten. Bij klachten van het hoofd, de nek en de borst wordt tijdens 'genezingsessies' de hulp een boven-nkisi ingeroepen.

De meeste van deze boven-minkisi zijn dierlijke figuren, meestal een hond (*kozo*). Vaak worden deze honden met twee hoofden uitgebeeld: symbool voor het vermogen om zowel de wereld van de levenden als die van de doden te zien.

Een jager

Een *nkisi nkondi* is een agressieve nkisi (soms een oorlogsfetisj genoemd). De naam nkondi komt van het werkwoord *konda*, hetgeen jagen betekent. Een nkisi nkondi wordt gezien als een jager, omdat de geest het beeld waarin het gehuisvest is, kan verlaten en op zoek kan gaan naar

Een krachtbeeld uit Beneden-Kongo uit het fotoboek *Kijkjes in Belgisch Kongo, 1908-1910*, foto Michel

mensen om hen schade toe te brengen. Een nkisi nkondi werd vaak gebruikt om dorpen te beschermen tegen hekserij en mensen, die kwaad willen doen, maar ook bij de rituelen rond het afleggen van een eed.

Vanwege zijn agressieve karakter is een nkisi nkondi meestal uitgebeeld als een menselijk figuur met omhoog gestrekte armen. Soms heeft zo'n beeld zelfs wapens in de handen.

Vaak is er ergens op zijn lichaam een reflecterend oppervlak aangebracht, bijvoorbeeld spiegeltjes in de ogen of op de buik. Hierdoor is het voor de nkisi mogelijk om in de spirituele wereld te kijken.

Hoewel het gebruik van een nkisi nkondi al teruggaat tot tenminste de 16e eeuw, zijn de beelden met spijkers, die het meest in westerse musea te zien zijn, waarschijnlijk afkomstig uit de 19e en vroeg 20ste eeuw.

tkcredactie@gmail.com